

УДК 655.267.25-053.2.5

Д. П. Зылевiч

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

**РЭПЕРТУАР БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІХ ВЫДААННЯЎ
ДЛЯ ПАДЛЕТКАЎ: АСНОЎНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ РАЗВІЦЦА**

У артыкуле прааналізаваны асноўныя тэндэнцыі развіцця рэпертуару выданняў для дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Аб'ектам даследавання сталі кнігі, выдадзеныя беларускімі выдавецтвамі з 2015 па 2020 г.

На думку аўтара артыкула, у апошнія гады пісьменнікі менш увагі надаюць праблемам, звязаным з захапленнем дзецьмі камп'ютарам. Узрасла цікавасць аўтараў і выдаўцоў да філасофскіх тэм, да стварэння твораў для ўсёй сям'і (З. Камінская «Калядны стол», А. Хадановіч «Нататкі таткі»). Актыўна пішуцца творы на тэму беларускай гісторыі і міфалогіі (фэнтэзі К. Шталенковай «Адваротны бок люстра», А. Шэйна «Сем камянёў», А. Длатоўскай «Арнаменты»; кніга-квэст К. Хадасевіч-Лісавой «Ключ ад Вялікай Каштоўнасці» і кніга-перакрутка гэтага ж аўтара «Жахліўчык пра трох сяброў і прывід з хутара. Жахліўчык пра жудасную ноч і чатырох сябровак»).

Актыўна ствараюцца кнігі з дадатковай рэальнасцю, якія значна пашыраюць магчымасці папяровага выдання. Некаторыя выданні праектуюцца так, што афармленне старонак візуальна нагадвае экран смартфона ці планшэта (Я. Малішэўскі, А. Спрычан «Малочны кактэйль для Вужынага Караля»).

Аўтар робіць выснову аб тым, што пісьменнікі і выдаўцы шукаюць новыя формы падачы твора і фарматы зносін з чытачамі, ствараюць крэатыўныя графічныя мадэлі выданняў. А змест сучасных кніг для падлеткаў, як правіла, заснаваны на беларускім нацыянальным матэрыяле.

Ключавыя словы: рэпертуар выданняў, графічная мадэль выдання, чытацкі адрас, фэнтэзі, кніга-квэст, кніга-перакрутка.

Для цитирования: Зылевiч Д. П. Рэпертуар беларускіх літаратурна-мастацкіх выданняў для падлеткаў: асноўныя тэндэнцыі развіцця // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. 2021. № 1 (243). С. 102–107.

D. P. Zylevich

Belarusian State Technological University

**REPertoire OF BELARUSIAN LITERARY AND ARTISTIC PUBLICATIONS
FOR TEENAGERS: KEY DEVELOPMENT TRENDS**

The article analyzes the main trends in the development of the repertoire of publications for children of middle and high school age. The object of research became the books published by Belarusian publishers from 2015 to 2020.

The author of the article believes that writers started to pay less attention to the problems associated with children's obsession with computers. There is an increase in the interest of authors and publishers to philosophical themes, to create works for the whole family (Z. Kaminskaya «Christmas Table», A. Khodanovich «Notes of the folder»). The works on Belarusian history and mythology are actively written (fantasy books by K. Shtalenkova «The Inner Side of the Mirror», A. Shein «Seven Stones», A. Dlatovskaya «Ornaments»; quest-book by E. Khodasevich-Lisova «The Key to the Great Treasures» and a book that can be read from two sides by the same author «Horror Story about Three Friends and a Ghost from the Farm. A Horror Story about a Spooky Night and Four Friends»).

Books with augmented reality are actively created, which significantly expand the possibilities of print publishing. Sometimes publications are designed so that the design of the pages visually resembles the screen of a smartphone or tablet (Ya. Malishevsky, O. Sprinchan «Milkshake for the Dinner King»).

Books with augmented reality are actively created that greatly enhance print editions. Sometimes books are designed in the way that pages visually resembles the screen of a smartphone or tablet (J. Maliszewski, O. Sprinchan «Milkshake for the Dinner King»).

The author concludes that writers and publishers are looking for new forms of presenting books and new formats of communication with readers, making creative graphic designs of publications. Moreover the content of modern books for children and teenagers, as a rule, is based on the Belarusian national material.

Key words: repertoire of editions, graphic design of editions, reader's address, fantasy, book-quest, turn-around and upside-down book.

For citation: Zylevich D. P. Repertoire of Belarusian literary and artistic publications for teenagers: key development trends. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2021, no. 1 (243), pp. 102–107 (In Belarusian).

Уводзіны. Рэпертуарам выданняў называюць сукупнасць выданняў, якія выпускаюцца на сучасным гістарычным этапе. Гэтае паняцце можа выкарыстоўвацца ў шырокім значэнні, калі кажуць пра рэпертуар выданняў, напрыклад, у краіне, ці ў вузкім значэнні, калі маюць на ўвазе той асартымент кніг, што выпускае канкрэтнае выдавецтва. Гэтым жа паняццем аб'ядноўваюць сукупнасць выданняў, якія выдаўцы адрасуюць канкрэтнай узроставай аўдыторыі, – рэпертуар выданняў для падлеткаў, напрыклад.

Рэпертуар заўсёды знаходзіцца ў цэнтры ўвагі спецыялістаў выдавецкай справы, паколькі адлюстроўвае сучасны стан гэтай галіны. Кожнае выдавецтва адсочвае змены ў рэпертуары выданняў, імкнучыся знайсці незанятую нішу, зразумець, ці будзе запатрабавана тая або іншая кніга сучасным чытачом.

Традыцыйна найбольш насычаным з'яўляецца рэпертуар выданняў для дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Пры агульным спадзе цікавасці да чытання меншым дзецям кнігі ўсё ж такі купляюцца дастаткова актыўна. Нават тая бацькі, якія самі не з'яўляюцца актыўнымі чытачамі, лічаць, што дзеці павінны чытаць. Таму выдавецкая канкурэнцыя ў сегменце чытацкай аўдыторыі дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту дастаткова высокая.

Для чытачоў сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту традыцыйна кніг выпускаецца менш. Чытачы гэтага ўзросту, як правіла, кнігі сабе выбіраюць самі, не арыентуючыся на парады дарослых, у большай ступені давярваючы рэкамендацыям сваіх аднагодкаў. Зацікавіць чытача-падлетка выдаўцу няпроста: такі чытач настроены скептычна, мастацкай кнізе адводзіць часу няшмат, таму што ў яго наогул мала вольнага часу, і яго падлетак больш схільны правесці ў інтэрнэце. Увагу падлетка цяжка захапіць і яшчэ больш цяжка ўтрымаць. Сваімі жыццёвымі і прафесійнымі назіраннямі аб гэтым дзеліцца Барыс Кузняцоў, генеральны дырэктар буйнога расійскага выдавецтва «Росмэн» [1], якое падрыхтавала для чытачоў-падлеткаў такія цудоўныя праекты, як «Зерцалія», «Пилигрымы», «Элизиум», «Настоящее время».

У Беларусі за апошнія гады было выпушчана таксама шмат цікавых кніг для падлеткаў. Хочацца адзначыць разнастайнасць тэматычнай накіраванасці, з'яўленне новых аўтараў, крэатыўныя падыходы аўтараў і выдаўцоў да праектавання кніг. Мэта дадзенага артыкула – на аснове

аналізу кніжных выданняў вызначыць галоўныя тэндэнцыі ў развіцці рэпертуару выданняў для падлеткаў. Аб'ектам даследавання сталі кнігі, выпушчаныя беларускімі выдавецтвамі з 2015 па 2020 г.

Здзейсніць рэдактарскі аналіз выданняў для падлеткаў, вызначыць запатрабаванні гэтай катэгорыі чытачоў дапамагаюць артыкулы, інтэрв'ю, матэрыялы круглых сталаў і канферэнцый, дзе прадстаўлены назіранні такіх расійскіх і беларускіх даследчыкаў і літаратараў, як Марыя Чарняк, Марыя Крылова, Алена Мжэльская, Лада Алейнік, Раіса Баравікова, Людміла Рублеўская, Аксана Бязлепкіна.

Асноўная частка. Для чытачоў сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту актыўна пішуць такія беларускія аўтары, як Яўген Хвалей, Алесь Бадак, Раіса Баравікова, Яўгенія Пастэрнак, Андрэй Жвалеўскі, Валерый Гапееў, Алесь Наварыч, Андрэй Федарэнка, Ліна Багданава і інш.

У першую чаргу хацелася б адзначыць зніжэнне колькасці кніг аб праблемах, звязаных з камп'ютарызацыяй грамадства. Залежнасць дзяцей ад гаджэтаў, няўменне наладжваць зносіны ў рэальнасці, пагружэнне ў віртуальную рэальнасць, няўменне цаніць сапраўдныя чалавечыя адносіны, адсутнасць рухальнай актыўнасці, захапленне камп'ютарнымі гульнямі, страта цікавасці да чытання кніг, кліпавае мысленне і г. д. – аб гэтых праблемах актыўна пісалі педагогі, псіхологі, бацькі ў 2000–2010-я гг. І аўтары інтэрпрэтавалі гэтую ж тэматыку і праблематыку сродкамі мастацкага слова, не забываючы пра выхаваўчы і пазнавальныя аспекты літаратуры (А. Бутэвіч, В. Шчукіна, В. Гапееў).

За апошнія гады падрасло пакаленне дзяцей-чытачоў, якія камп'ютары бачаць з нараджэння і навучыліся імі карыстацца раней, чым чытаць і лічыць. Складана пісаць пра тое, што мае рознае значэнне ў жыцці аўтара і ў жыцці яго чытачоў. Беларуская даследчыца дзіцячай літаратуры Аксана Бязлепкіна адзначае: «...сучаснасць твора можа падкрэсліваць несучаснасць аўтара», «камп'ютарная рэальнасць аб'ектыўна старэе і робіцца смешнай для новага пакалення», аўтар робіць сваіх персанажаў «носьбітамі страху і комплексаў самога аўтара» [2, с. 118]. Письменнікам камп'ютарная рэальнасць успрымаецца з эфектам навізны, чытачамі – як аб'ектыўная рэальнасць, відавочна, письменнікі адчуваюць гэта і ўжо не спяшаюцца ў дзіцячай літаратуры разважаць аб праблемах камп'ютарызацыі.

Адзначым толькі адно выданне на заяўленую тэму, якое прыцягнула нашу ўвагу тым, што з’яўляецца аўтарскім, г. зн. тэкст і малюнкі ў ім зроблены адным чалавекам – Ірынай Чурсіной-Беднарскай, якая піша пад псеўданімам Бабуля Іра.

Гэта апавесць «Виртуальный мозгед» з падзаголоўкам «Правдивая история одного мальчика». У творы расказана гісторыя хлопчыка, які трапіў у камп’ютарную залежнасць, згубіў сувязь з рэальнасцю, аднак знайшоў у сабе сілы вырвацца з віртуальнага палону. Ідэйны змест твора відавочны і не новы. Ілюстрацыі аўтара накіраваны на перадачу агіднага аблічча «віртуальнага чарвяка», а галоўны герой заўсёды паказаны са спіны, ён быццам абязлічаны. Стаўшы палоннымі віртуальнага свету, мы страчваем сябе як асобу, быццам бы гаворыць аўтар. З іншага боку, кожны чытач можа ў сілу галоўнага героя ўбачыць сябе і задумацца аб ролі камп’ютара ў сваім жыцці.

І ўсё ж у прыярытэце літаратараў сёння не камп’ютарная тэматыка. Больш пішуць сучасныя аўтары на традыцыйныя для падлеткаў тэмы: узаемаадносіны з аднагодкамі, бацькамі і настаўнікамі; сяброўства і каханне; пошук свайго месца ў жыцці і адказу на спрадвечныя чалавечыя пытанні. Аб гэтым, напрыклад, апавяданні, апавесці і раманы Ліны Багданавай і Валерыя Гапеева.

Ліна Багданава піша на рускай мове. Падлеткам адраасана яе серыя «В контакте», у якой пісьменніца апісвае рэальныя гісторыі з жыцця сучасных падлеткаў і прыводзіць каментары людзей рознага ўзросту і розных прафесій. «У якасці каментатараў выступаюць “псіхолаг”, “шкодная настаўніца”, “прыгажуня”, “дасведчаны псіхолаг”, “першакласнік з яблыкам”, “прасунуты вучань старэйшага класа”, “бабуля з пруткамі” і “жыхар Камчаткі”. Безумоўна, кожны з гэтых персанажаў мае свой погляд на праблемы галоўнага героя. Шкодная настаўніца ацэньвае сітуацыю крытычна, выказваецца іранічна і часам з’едліва. Дасведчаны псіхолаг прапануе прафесійнае глумачэнне – каб чытач уважліва прааналізаваў усе прычыны, наступствы і акалічнасці. Прыгажуня глядзіць на рэчы як тыповая модная дзяўчынка, і калі справа датычыцца іншых, то дэманструе выдатную пранікліваць і здагадлівасць. Меркаванне прасунутага вучня будзе імпаваць большасці чытачоў: разумны, сучасны, адэкватны, здольны падтрымаць і папярэдзіць пра памылку – менавіта так кожны з нас некалі ўяўляў ідэальнага старэйшага брата. Рэплікі каментатараў часам падаюцца прадказальнымі, нават банальнымі. У лідарах тут, вядома, бабуля з пруткамі, якая лічыць праблемы падлеткаў дробнымі, суадносіць сучаснае жыццё з эпохай сваёй маладосці і ўпарта нагадвае пра

сямейную ўтульнасць. Так, дома чакаюць смачныя бліны, а ў час бабулінай маладосці сукенку шылі на некалькі гадоў – але ўсё гэта наўрад ці дапаможа сённяшняй дзяўчыне больш упэўнена пачувацца ў стасунках з аднагодкамі. Кнігі Ліны Багданавай вучаць адрозніваць удумлівае меркаванне ад дзяжурнай парады на кожны дзень і разам з тым пагаджацца з рэчамі відавочнымі» [3].

Відаць, ніхто з беларускіх аўтараў не піша пра каханне так смела, раскрываючы пачуццё праз успрыманне рознымі героямі-падлеткамі, як Валерыя Гапееў. Яго кнігі «Мая мілая ведзьма», «Урокі першага кахання» прыцягваюць увагу менавіта цікавым і сучасным зместам. Кантралююць свае ўчынкі і свае словы, каб не было балюча і сорамна – папярэджвае аўтар. А шкодныя звычкі дарослых людзей могуць пераўтварыць жыццё іх дзяцей у «ведзьміну тоню», таму будзь уважлівы да тых, хто жыве побач з табой, не будзь жорсткім і бесчалавечным (раман «Ведзьміна тоня»).

Па нашых назіраннях, узрасла цікавасць аўтараў і выдаўцоў да філасофскіх, экзістэнцыяльных тэм, да алегорыі ў дзіцячай літаратуры. Напрыклад, кніга Сяргея Календы «Балтыйскія шкарпэткі» – гэта зборнік казак на мяжы жакліўчыка і прыпавесці, паўночнай містыкі і біблейскага апавядання са страшнымі *kidult*-гісторыямі. Аўтар упэўнены, што сучасным дзецям больш не падыходзіць канцэпцыя «і жылі яны доўга і шчасліва» і што задача дарослых – не выходзіць з дзіцяці раба сістэмы. Менавіта так кніга ахарактарызавана на краўдфандынгавай платформе *ulyj.by*, дзе быў арганізаваны збор сродкаў на выданне. Зборнік праілюстраваны самім аўтарам (акрыл на палатне).

Аб найвышэйшай патрабавальнасці да сябе, унікальнай працаздольнасці і нежаданні проста «жыць, як усе» гаворыць Аляксандр Тамковіч у зборніку біяграфічных артыкулаў «Мазаіка жыцця». Аўтар дзеліцца з чытачамі-старшакласнікамі сваімі ўражаннямі ад гутарак са Святланай Алексіевіч, Аленай Анісім, Андрэем Хадановічам, Барысам Пятровічам, Адамам Глобусам і іншымі беларускімі дзеячамі культуры, літаратуры, навукі. Жыццёвая пазіцыя гэтых людзей выклікае ў чытачоў жаданне развіваць сваю асобу, фарміраваць свой погляд на рэчаіснасць, эмацыянальна напісаны тэкст не дазваляе застацца абыякавым.

Пра каштоўнасць сям’і, міру ў краіне, дабрабыту ў жыцці застаўляе задумацца «некулінарная кніга» Зараславы Камінскай «Калядны стол». Анатацыя дакладна перадае яе ідэйную накіраванасць: «Гэта кніга пра вас і пра тое, што вы ўгадаеце, пакуль будзеце яе чытаць. Любімыя стравы, забытыя месцы і людзі, з якімі вы дзялілі ежу і сваё жыццё».

Што вы любiлi есцi, калi былi маленькiмi? Хто для вас гатаваў калiсьцi i для каго вы га-туеце зараз? Што вы елi апошнiм разам, калi адчувалi сябе шчаслiвымi?

Калi вы не можаце ўзгадаць нiводнай гiсторыi, пачнiце чытаць, i ўспамiны з'явяцца над гэтымi старонкамі, нiбыта пара над гарачым рондалем».

У кнiзе не пазначаны чытацкi адрас. Яна для ўсёй сям'i. У ёй успамiны i роздумы дарослага аўтара пра сябе ў розным узросце. I думаецца, што многія старшакласнiкi па-iншаму ўбачаць сваё жыццё, задумаюцца над тым, што такое шчасце i што помнiцца i цэнiцца людзямi ў любым узросце. Унiверсальнасць чытацкага адраса, або kidult-гiсторыi, ці Crossover fiction, – так вызначаюць сучасныя даследчыкi лiтаратуры падобныя творы. Павелiчэнне колькасцi такiх кнiг – таксама тэндэнцыя апошняга часу. Пiсаць так, каб было цікава i дзецям, i дарослым, пiсаць як быццам для сябе, якiм я быў раней i якi я зараз. Нярэдка афармленне такiх кнiг здаецца «дзiцячым», а змест у большай ступенi «дарослым». Мяжа памiж дзiячай i дарослай кнiгай усё больш размываецца.

Перакладчыца i даследчыца лiтаратуры Вольга Мязотс дзелiцца цікавымі назiраннямі аб тым, што «дзiячая лiтаратура, становячыся лiтаратурай на два адрасы, губляе iншым разам частку сваiх традыцыйных характарыстык. Так, аўтары, якiя звяртаюцца да сур'ёзных сацыяльных праблем сучаснага жыцця, вымушаны, каб не пакрыўiць супраць праўды жыцця, адмаўляцца ад традыцыйнага для дзiячай лiтаратуры аптiмiстычнага фiналу: бо зусiм не для кожнай праблемы iснуе добрае рашэнне. <...> Не пазбегла дзiячая лiтаратура i тэндэнцыi да фармальнага ўскладнення. Традыцыйны лiнейны сюжэт, вышыты па архетыпiчнай канве, усё часцей замяняецца ўскладненай канструкцыяй з перапляцення сюжэтных лiнiй i часавых пластоў» [4, с. 179–180]. Выказваючы занепакоенасць тым, ці не прывядзе падобнае ўскладненне формы i зместу твораў да страты iх чытача-дзiяццi, Вольга Мязотс выказвае меркаванне, што «спасае» такую лiтаратуру захапляльны сюжэт i гiсторыя пра персанажа-дзiця, таму што дзецi шукаюць творы пра сваiх аднагодкаў, якiя таксама вырашаюць, як жыць.

Яшчэ адна тэндэнцыя сучаснай беларускай падлеткавай лiтаратуры – гэта павелiчэнне колькасцi прыгоднiцкiх кнiг на тэмы беларускай гiсторыi i мiфалогii як ў традыцыйным жанры казкi, напрыклад, «Чаму Меша не мае хаты» Надзеi Ясминскай, так i ў выглядзе кнiг з дадатковай рэальнасцю, у жанрах фантастычнага рамана, фэнтэзi i нават кнiгi-квэста. Адноi з першых у гэтым шэрагу выйшла кнiга юнай беларускай

пiсьменнiцы Ксенii Шталенковай «Адваротны бок люстра». Аўтарка прэзентавала першую частку свайго рамана-фэнтэзi яшчэ ў 2012 г. У 2016 г. выдавецтва «Мастацкая лiтаратура» выдала трылогii Ксенii Шталенковай пад такой жа агульнай назвай. Галоўная гераiня Варвара Станкевiч, 15-гадовая школьнiца з Вiльнюса, дзякуючы антыкварнаму люстру трапляе ў Вiльнюс XVI ст., дзе знаёмiцца з юным шляхцiчам Мiхалам Саколiчам. Разам з героямі чытачы трапляюць у iнтрыгi i зговары, характэрныя для каралеўскага двара таго часу.

Раман Ксенii Шталенковай не патрабуе абавязковай наяўнасцi iлюстрацый, аднак мастацкае афармленне выдання выканана самаi аўтаркай на вельмi высокiм узроўнi, было прэзентавана як дыпломны праект, якi ўвайшоў у пяцёрку лепшых работ у намінацыi «Графiчны дызайн» на мiжнародным конкурсе Брытанскай школы дызайну «Дызайн-дэбют – 2015» у Маскве. Iлюстрацыi ў кнiзе нешматлiкiя, толькi на вокладцы i шмуцтытулах, чорна-белыя, графiчныя, з вялiкай колькасцю дэталей, сiмвалiчныя. У цэлым выданне выглядае вельмi гарманiчным i ў поўнай ступенi рэалiзуе эстэтычную функцыю лiтаратуры.

Беларускiя дзецi з вялiкiм задавальненнем чытаюць i разглядаюць iлюстраваную энцыклапедыю з дадатковай рэальнасцю «Героi мiфаў i легенд Беларусi», падрыхтаваную аўтарскiм калектывам пад рэдакцыяй Г. П. Коршунава. Цудоўна праiлюстраваная энцыклапедыя створана на аснове беларускага фальклору, яна арыентавана на малодшых школьнiкаў, аднак цікавая для чытачоў любога ўзросту, проста малодшыя школьнiкi ў большай ступенi трапляюць у палон малюнкаў, якiя ажываюць з дапамогай спецыяльнага дадатку. Гумарыстычныя iлюстрацыi, iнфарматыўнасць тэксту, арыгiнальныя шрыфты i ў цэлым эстэтыку выдання ў поўнай ступенi могуць ацанiць больш дарослыя чытачы.

Тэму беларускай мiфалогii, толькi ў жанры гарадскога фэнтэзi, iнтэрпрэтуе i кнiга Алiны Длатоўскай «Арнаменты». Вёскi паступова вымiраюць, участкi некранутай чалавекам прыроды скарачаюцца, i ўсе «нячысцiкi» вымушаны перабiрацца ў гарады, знаходзячы там прымяненне ўласным магчымасцям. У Купалаўскiм скверы Мiнска пасялiўся Лясун, ён па-свойму карае тых, хто засмечвае сквер: людзi не могуць выбрацца адтуль, блукаюць па сцежках, выбiваючыся з сiл. На Камсамольскiм возеры Вадзянiк цягне на дно тых, хто купаецца пасля Перунова дня. У Каменнай Горцы жыхароў застаўляе вар'янец кашачы кароль Варгiн. Алiна Длатоўская вымушае чытачоў задумацца аб народных традыцыях, вераваннях, знаёмiць з мiфалагiчнымi персанажамi, пры гэтым уздымае маральныя

пытанні, выклікае цікавасць да беларускай культуры, дэманструючы яе ў сучасным, папулярным ва ўсім свеце жанры фэнтэзі.

Аб міфалагічных персанажах піша і Кацярына Хадасевіч-Лісавая ў сваёй кнізе-квэсце «Ключ ад вялікай каштоўнасці». Асілкі, ведзьмы, кікімары, рускалкі і артэфакты, якія гарантуюць найвышэйшую ўзнагароду, – аб усім гэтым дзіця не проста можа прачытаць, яно само можа стаць удзельнікам прыгод, інтэлектуальнай гульні: «Перад асілкам і прыгажуняй стаіць слуп, які паказвае тры розныя кірункі. З гэтага месца на тры бакі свету разыходзяцца тры дарогі. Адна шыльда паказвае на Ведзьміна балота, другая запрашае ў Злавесны лес, трэцяя вядзе да Таямнічага возера.

Выбірай, дружа, куды вы рушыце далей.

Калі да балота, то пераходзь на с. 7.

Калі ў лес, то гартай да с. 15.

Калі да возера, то чытай са с. 30».

Такія кнігі, як адзначае В. У. Пазнякова, выконваюць функцыю «акумуліравання і трансліравання праз тэкст і ілюстрацыйны шэраг нацыянальных культурных традыцый», ролю «пасрэдніка ў перадачы культурных традыцый ад пакалення да пакалення, узаўяляючы камунікацыйнае поле паміж бацькамі і дзецьмі» [5, с. 189].

Яшчэ адна кніга Кацярыны Хадасевіч-Лісавой «Жахліўчык пра трох сяброў і прывід з хутара. Жахліўчык пра жудасную ноч і чатырох сябровак» – гэта кніга-перакрутка, разлічаная на небаязлівых хлопцаў і дзяўчат, якія любяць слухаць страшныя гісторыі. Гісторыя пра хлопчыкаў распавядае пра містычныя падзеі, якія здарыліся з героямі падчас летняга адпачынку ў вёсцы. Эпіграфам да яе маглі б стаць купалаўскія радкі «Курганы шмат чаго нам гавораць», бо сюжэт звязаны з таямніцай старажытнага кургана.

Гісторыя пра дзяўчынак распавядае пра тых паненак, якія імкнуцца максімальна цікава правесці час без бацькоў, зладзіць вечарынку, пазнаёміцца з цікавымі асобамі. Апоўначы, як вядома, пачынаецца самае цікавае.

Кніга разлічаная на прачытанне «з двух бакоў», мае два тытульныя аркушы. Форма кнігі-перакруткі, гендэрны падыход у пабудове сюжэту, жанр жахліўчыка павінны зацікавіць дзяцей сярэдняга школьнага ўзросту.

Кніга гэтага ж аўтара «Знаёмцеся – # Падабай.к@» разлічаная на малодшых падлеткаў і прадуладжвае актыўнае ўзаемадзеянне з выданнем. Пісьменніцы ўдалося спалучыць папяровыя старонкі і старонкі гаджэта. Дзіця можа чытаць і гуляць з вясёлым камп'ютарным хлопчыкам, які жыве ў інтэрнэце і любіць пакідаць лайкі ў выглядзе сэрцайкаў. У кнізе ёсць Падабай-гульня і Падабай-вандрульня, QR-код на вокладцы

адсылае да буктрэйлера, які расказвае пра выданне. У казцы моцны забаўляльны і адукацыйны аспекты зместу, а галоўнае – яна можа скласці канкурэнцыю камп'ютару і далучае дзяцей да беларускай мовы.

У наш час інфарматыўных тэхналогій і свабоды творчасці многія аўтары і выдаўцы пашыраюць прастору друкаванай кнігі. Напрыклад, кніга Яраша Малішэўскага і Аксаны Спрычан «Малочны кактэйль для Вужынага Караля» мае падзагаловак «Камп'тарная казка» і па форме ўключае ў сябе элементы зносінаў у чаце. Дзяўчынка Альдона знаходзіць на камп'ютарным сталё Вужынага Караля, частуе яго малаком і вядзе з ім цікавыя гутаркі. Вуж адказвае ёй, выстукваючы хвастом словы на клавіятуры. Вужыны кароль з'яўляецца носьбітам народнай мудрасці, ён заўсёды гатовы дапамагчы-падказаць герані выхад з любой сітуацыі.

Кніга, створаная ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», незвычайная па форме: вокладка, тытульны аркуш, развароты з ілюстрацыямі размешчаны стандартна, а старонкі з тэкстам для прачытання патрабуюць павароту на 90 градусаў. Словы Вужынага Караля дадзены з водступам управа на сіняй заліўцы, візуальна нагадваюць размяшчэнне тэксту пры зносінах у чаце.

Хочацца назваць яшчэ адну канструктыўна незвычайную кнігу, якая можа зацікавіць падлеткаў, – «Дзіцячая заМова». Першая частка кнігі была выпушчана яшчэ ў 2013 г., другая – у 2015 г. з мэтай прыцягнення ўвагі да праблемы недастатковых ведаў многімі беларусамі роднай мовы. Аўтарам з'яўляецца заснавальнік бясплатных курсаў беларускай мовы «Мова нанова» і арганізатар шматлікіх культурных праектаў Глеб Лабадзенка.

Аўтар у арыгінальнай графічнай форме тлумачыць складаньня (на яго думку) аспекты беларускай лексікі. Тлумачыцца розніца між значэннямі слоў «цяпер» і «зараз», «сабе» і «сябе», «табе» і «цябе», «стул», «крэсла» і «фатэль», «дыван» і «канапа», «гаспадарка» і «гаспадыня», «елка», «ёлка» і «ялінка», «нядзеля» і «тыдзень»... Усяго 120 малюнкаў – простых, нават прымітыўных па тэхніцы выканання. Напрыклад, фігуркі хлопчыка і дзяўчынкі даюцца ў выглядзе трохкутнікаў вяршынямі ўніз і ўверх. На кожным малюнку персанажы вядуць дыялог. У рукапісных подпісах да малюнкаў у гумарыстычнай форме тлумачыцца значэнне слоў.

Кніга выпушчана ў выглядзе нататніка на спружыне. Як патлумачыў аўтар у сваёй «Кароткай прадмове», «каб можна было лёгка выдзерці з яе аркуш з тым, што ўвесь час блытаецца – і павесіць на сценку, каб запамінаць. Або адправіць поштаю сябру. Або прэзентаваць сяброўцы».

Гэтае стыльнае аўтарскае выданне арыентавана на тых людзей (дзяцей і дарослых), якія хочучь лёгка і непрымушальна ўдасканаліць свае веды па беларускай мове.

Адзначым, што многія выданні прадугледжваюць інтэрактыў з чытачамі. Кніга Л. Вольскага, А. Хадановіча, А. Глобуса «Малевіч для дзяцей» змяшчае спецыяльныя развароты для малявання, дае магчымасць пагуляць, напісаць казку, разгадаць красворд. Кожная карціна мастака суправаджаецца казкай А. Глобуса. Пасля яе – гульня, якая прапануе дапісаць, што думаюць героі з карціны, дамаляваць касцюмы акцёрам, зрабіць калаж з паперы, часопісаў і газет.

Такім чынам, знаёмства з біяграфіяй і творчасцю мастака прапануецца ў форме кнігі, якая здольна зацікавіць чытача сваёй формай, канцэпцыяй, а не толькі асобай К. Малевіча.

Заклучэнне. Мы абзначылі некаторыя, на нашу думку, найбольш значныя тэндэнцыі ў развіцці сучаснага рэпертуару выданняў для падлеткаў: аўтарская інтэпрэтацыя філасофскай тэмы і тэмы міфалогіі; шматбаковае асэнсаванне ролі сяброўства і кахання ў жыцці падлетка; павелічэнне колькасці кніг, арыентаваных на дзяцей і дарослых; пошук новых форм падачы зместу твора і фарматаў зносін з чытачамі; стварэнне крэатыўных графічных мадэляў кніжных выданняў. І галоўнае, на што робяць упор сучасныя аўтары і выдаўцы, – гэта стварэнне сваёй, БЕЛАРУСКАЙ кнігі, кнігі на беларускай мове, на беларускім нацыянальным матэрыяле, якая б фарміравала беларускую самасвядомасць і была арыентавана на беларускія рэаліі і беларускіх дзяцей. Названая тэндэнцыя адпавядае агульнай сацыяльна-культурнай сітуацыі ў краіне, імкненню нашых суайчыннікаў да нацыянальнай самаідэнтыфікацыі.

Спіс літаратуры

1. Кузнецов Б. Фэнтэзи и другие детские книги «Росмэна» / Год литературы. URL: <https://godliterature.ru/projects/klassiki-dolzno-byt-v-dva-raza-menshe> (дата обращения: 12.12.2020).
2. Бязлепкіна А. Дарослая дапамога дзіцячай літаратуры: як пісаць, рэкламаваць і выкладаць літаратуру для дзяцей // Маладосць. 2011. № 9. С. 116–122.
3. Шпакова Ю. Жыццё падлеткаў з каментарыямі // Созвучие. URL: <http://sozvuchie.by/knigi/zhytstsjo-padletka-z-kamentaryyami.html> (дата обращения: 8.02.2021)
4. Мязотс О. Н. Конфликт «отцов и детей»: для кого пишут детские книги, и кто их читает? // Детские чтения. 2014. Т. 6, № 2. С. 170–183.
5. Позднякова О. В. Функции печатной книги в культурном пространстве современного ребенка // Теория и практика общественного развития. 2012. № 10. С. 188–190.

References

1. Kuznetsov B. *Fentezi i drugiye detskiye knigi «Rosmena»* [Fantasy and other «Rosman» children's books]. *God literature* [Year of literature]. Available at: <https://godliterature.ru/projects/klassiki-dolzno-byt-v-dva-raza-menshe> (accessed 12.12.2020).
2. Byazlepkina A. Adult help for children's literature: how to write, advertise and teach literature for children. *Maladosts'* [Youth], 2011, no. 9, pp. 116–122 (In Belarusian).
3. Shpakova Yu. The lives of teenagers with comments. *Sozvuchiye* [Consonance]. Available at: <http://sozvuchie.by/knigi/zhytstsjo-padletka-z-kamentaryyami.html> (accessed 12.12.2020).
4. Myaeots O. N. The conflict of «fathers and children»: for whom do children's books write, and who reads them? *Detskiye chteniya* [Children's readings], 2014, vol. 6, no. 2, pp. 170–183 (In Russian).
5. Pozdnyakova O. V. Functions of a printed book in the cultural space of a modern child. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya* [Theory and practice of social development], 2012, no. 10, pp. 188–190 (In Russian).

Звесткі пра аўтара

Зылевiч Дзіна Паўлаўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дацэнт кафедры рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, вул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: din-a@tut.by

Information about the author

Zylevich Dina Pavlovna – PhD (Philology), Associate Professor, Assistant Professor, the Department of Editing and Publishing Technologie. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: din-a@tut.by

Паступіў 10.02.2021